

DUŠAN DRBOHLAV, JIŘÍ BLAŽEK

TYPOLOGIE A PODMÍNĚNOST MIGRACE OBYVATELSTVA PODLE OKRESŮ ČESKÉ REPUBLIKY

(Na pozadí sociálně geografického prostředí)

D. Drbohlav, J. Blažek: *A Typology and Conditionality of the Inter-district Migration in the Czech Republic*. — Sborník ČGS, 97, 4, pp. 209—231 (1992). — The article deals with the inter-district (76 districts) migration of population in the Czech republic during the late 70's early 80's. In the first part the district's typology according to their geographic, economic, social and demographic characteristics has been carried out by the use of cluster analysis. In the following sections districts are classified with regards to several characteristics of migration (age groups and stated reasons for moving). In the final part the relationship between geographic, economic and social characteristics, and migration, is investigated by using stepwise regression analysis.

KEY WORDS: migration patterns, typology of districts, stepwise regression analysis.

1. Úvod

Listopadová revoluce v roce 1989 vytvořila v naší zemi předpoklady k dalekosáhlým změnám ve společnosti. Tyto změny postihují široké spektrum politických, ekonomických, sociálních, ekologických a kulturních procesů. V tomto příspěvku se zaměříme na analýzu migrace, jednoho z nejintenzivnějších regionálních procesů, který je zároveň značně citlivý vůči očekávaným společenským změnám. Předpokládáme, že vývoj naší společnosti bude probíhat po trajektorii od zaostávající země bývalého východního bloku k vyspělým a demokratickým společnostem západoevropského typu. Proces transformace je do jisté míry podmíněn geografickým prostředím, které však je na druhé straně i zpětně těmito změnami ovlivňováno. Při celkové dynamizaci společnosti, demokratizaci, vytváření tržní ekonomiky apod. lze i na základě zkušeností z vyspělých zemí očekávat velmi výrazné změny ve vývoji migrační situace v ČSFR. Faktory jako regionální či lokální nezaměstnanost, konverze průmyslových výroby, vytváření trhu bytů, finanční i časová náročnost dojížděky do zaměstnání, tendence vytváření „evropského trhu práce“, atd. určité změny v minulosti v podstatě homogenizující se migrační status quo osmdesátých let. Migraci obyvatelstva chápeme jako trvalou změnu místa bydliště, jako faktor koncentrace či dekoncentrace obyvatelstva — reálný tok lidského potenciálu i jako důležitý mechanismus kvalitativních změn v sídelním systému.

2. Cíle výzkumu, metodické poznámky

Tento příspěvek si klade za cíl postihnout migrační proces na základě meziokresního stěhování na konci 70. let a v první polovině let 80. v České republice (dále ČR), a to: celkově i jeho strukturu z hlediska věku a důvodů stěhování, typologicky,

nalezením stejnorodých skupin okresů a konečně v souvislostech s geografickými, ekonomickými, sociálními a demografickými charakteristikami okresů.

Snahou je přispět k většímu objasnění regionální diferenciaci migrace. Analýzou migrační situace okresů a její podmíněnosti sociálně geografickými faktory před 11, resp. 8 lety a zejména nalezením obecných trendů si vytváříme metodickou i obsahovou platformu pro obdobně zaměřený výzkum v roce 1992. V tomto roce již budou k dispozici data ze sčítání 1991.

Odhalováním zákonitostí migrace, jakož i snahou po širší interpretaci migračních procesů a regionálně hierarchickým pohledem tento příspěvek navazuje na dosud publikované příspěvky – zejména Pavlík (1959), Kühnl (1978, 1986, 1988), Kühnl, Pavlík (1981), Drbohlav (1984), Nezdařilová, Kára (1986). Navazuje rovněž na další významný analytický zdroj informací o migraci – mapový list mobility obyvatelstva z Atlasu obyvatelstva ČSSR autorů Káry a Kučery (1987).

V první části příspěvku je provedena typologie okresů, zohledňující jejich geografické, ekonomické, sociální a demografické charakteristiky na počátku 80. let (vychází z dat sčítání 1980). Rozšiřujeme tak poznání obsažené např. v příspěvcích Blažka (1963), Víturky (1983) a dalších, ve kterých jsou „objektivizovány poznatky o regionální socioekonomické struktuře a její vnitřní dynamice“ (Víturka 1983).

Ve druhé části příspěvku jsme pomocí vícenásobných regresních modelů sledovali souvislosti mezi sociálně geografickými charakteristikami na jedné straně a jednotlivými migračními ukazateli na straně druhé.

Výběr ukazatelů používaných v kvantitativních analýzách má pro kvalitu těchto analýz zásadní význam. Proto jsme nejprve shromáždili rozsáhlý soubor 65 charakteristik, ze kterého jsme pomocí shlukové analýzy proměnných (metodou nejvzdálenějšího souseda) vybrali 17, jež z různých aspektů postihují geografickou, ekonomickou, sociální a demografickou realitu okresů (tab. 1). Tímto krokem jsme omezili možnost pseudokorelací a usnadnili interpretaci proměnných. (Při všech kvantita-

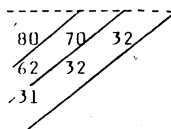
Tab. 1 — Vybrané charakteristiky geografické, ekonomické, sociální a demografické reality okresů vstupující do procesu shlukování, počátek 80. let

URB	— Podíl obyvatelstva bydlícího v městech (soubor 345 měst podle klasifikace pro „Sčítání 1980“)
EXPO	— Exponovanost (upraveno, Hampl, Ježek, Kühnl, 1983)
ZP ¹⁾	— Syntetický ukazatel kvality životního prostředí ve smyslu přírodních komponent, počátek 80. let (Drbohlav 1983)
EA	— Podíl ekonomicky aktivních z počtu obyvatelstva bydlícího celkem, 1980
EI	— Podíl ekonomicky aktivních činných v zemědělství a lesnictví, 1980
DEL	— Podíl dělníků z ekonomicky aktivních, 1980
INTBYT	— Počet bytů dokončených v celkové bytové výstavbě, na 1 tis. obyvatel středního stavu, průměr 1976—80, 1981—85 (Vaněk 1988)
BYT12	— Podíl obyvatelstva v trvale obydlených bytech 1. a 2. kategorie, 1980
PLO	— Průměrná obytná plocha bytu (m ²) na 1 obyvatele celkem, 1980
UB	— Počet lůžkových v ubytovacích zařízeních (rekreační včetně autokempinků, hotelů) 1987
CESI	— Podíl české národnosti, 1980
VS	— Podíl obyvatelstva s úplným vysokoškolským vzděláním, 1980
KRIMI	— Celková kriminalita — zjištěné trestné činy na 10 tis. obyvatel středního stavu (interní materiály Heřmanové), 1980
ROZV	— Rozvody na 100 sňatků, 1980
UPROD	— Podíl úplných rodin v cenových domácnostech, 1980
STAR	— Podíl postproduktivní a předproduktivní věkové složky obyvatelstva, 1980
SDZ	— Střední délka života obou pohlaví, 1980/1981 (Andrie, Srb 1987)

¹⁾ Nízké hodnoty ukazatele indikují dobrou kvalitu ŽP a opačně.

Obr. 1

výše platu
zaměstnanost v těžkém průmyslu
kvalita přírodních složek živ.prostředí
obrat dojížděky do zaměstnání

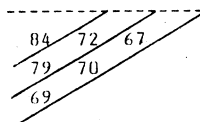
Obr. 2

intenzita relativního migračního salda ze zdravotních důvodů
intenzita specifického relativního migračního salda 60-69letých (ženy 55-69)

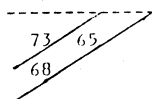
Obr. 3

podíl rómské populace
děti narozené mimo manželství
rozvodovost
procento účasti v parlamentních volbách do FS

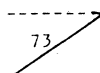
Obr. 4

podíl neúplných rodin
kriminalita
potratovost

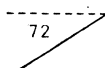
Obr. 5

výše vkladů
podíl dělníků z ekonomicky aktivních

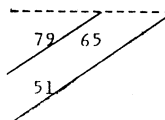
Obr. 6

obytná plocha bytu
stáří trvale obydlených bytů

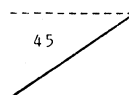
Obr. 7

podíl ekonomicky aktivních činných v primárním sektoru
procento získaných hlasů v parlamentních volbách do FS pro stranu zemědělců a venkova
exponovanost

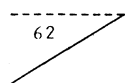
Obr. 8

kapacita domovů důchodců
intenzita specifického relativního migračního salda 70letých a starších

Obr. 9

intenzita bytové výstavby
hodnota investic

Obr. 1–9 — Vybrané korelační větve korelačního stromu 65 proměnných charakterizujících geografickou, ekonomickou, sociální a demografickou realitu okresů ČR. (Pearsonův korelační koeficient v absolutním vyjádření, všechny korelační koeficienty jsou vysoce nad 99% hladinou spolehlivosti); na počátku 80. let.

tivních analýzách byly využity programy z dataanalytického systému BMDP 1990). Podobnost proměnných byla hodnocena pomocí korelačních koeficientů. Již tato fáze výzkumu odhalila některé důležité poznatky o široce pojímané geografické struktuře okresů ČR. Korelační „strom“ mimo jiné tvoří tyto „větve“ proměnných (bez ohledu, zda se jedná o pozitivní nebo negativní korelaci) — viz obr. 1–9.

Soubor použitých migračních charakteristik uvádíme v následujícím přehledu, rozdělený do tří skupin [A) migrace celkem, B) migrace podle věku, C) migrace podle důvodů], tak, jak jsme je použili při migrační typologii:

A) Ukazatele vystihující celkovou migrační situaci – standardizovaný index vystěhování celkem,¹⁾ ze všech důvodů (VYSC); celková intenzita relativního migračního salda²⁾ (SALC); relativní migrační obrát³⁾ (OBRC) a účinnost migrace⁴⁾ (UCINC). Tyto ukazatele byly vypočteny pro období 1981–1985.

B) Ukazatele věku migrantů – specifické relativní migrační saldo 15–19letých (15–19), 20–29letých (20–29), 30–39letých ((30–39), 40–59letých – v tom 40–54letých žen (40–59), 60–69letých – v tom 55–69letých žen (60–69), 70 a starších (70+). Převzato z práce Kühnla (Kühnl 1986) za období 1979–1981.

C) Ukazatele důvodů stěhování – intenzity relativního salda migrace z důvodů „změny pracoviště“ (ZP), „přiblížení k pracovišti“ (PP), „učení – studia“ (US), „zdravotních důvodů“ (ZD), „sňatku“ (SN), „rozvodu“ (RO), „bytových důvodů“ (BD) a „jiných důvodů“ (JD) – ukazatele konstruovány pro období 1981–1985.

Pro odstranění náhodných výkyvů krátkodobého charakteru byly migrační charakteristiky okresů počítány jako průměr za 3, resp. 5-leté období (1979–1981, resp. 1981–1985). Domníváme se, že vzhledem k relativní stabilitě migrace ve sledovaném období není nejvýše pětiletý časový rozdíl mezi migračními a sociálně geografickými charakteristikami podstatným nedostatkem. Závislost proměnných na jednotkách měření jsme se snažili eliminovat standardizací dat na směrodatnou proměnnou (s výjimkou sald důvodů stěhování).

Typologie okresů vyjadřující jejich podobnost podle výše uvedených skupin migračních ukazatelů i podle jejich sociálně geografických charakteristik byla provedena pomocí shlukové analýzy. Je tak rozvíjena myšlenková linie aplikovaná v různých sférách geografického i např. demografického výzkumu – např. Dzúrová (1989), příklady uváděné v práci Heřmanové (1991).

Používáme-li kvantitativní metody, a tedy i shlukovou a regresní analýzu, je nutné si uvědomit jejich omezenou vypovídací schopnost danou zejména kvalitou vstupních dat. V případě migrace se jedná především o možné nepravdivé uvádění místa bydliště obyvatelstvem a o množství nepřesností plynoucích z „měkké“ povahy některých migračních dat. Tato skutečnost je ještě posilována nevhodnou konstrukcí statistických formulářů předkládaných obyvatelstvu k vyplnění. I přes uvedené nedostatky jsou migrační data cenným a prakticky nenahraditelným zdrojem informací.

3. Výsledky typologie okresů podle sociálně geografických a migračních charakteristik

Shluky okresů byly vytvářeny centroidní metodou. Analyzováno bylo všech 76 okresů ČR charakterizovaných 17 sociálně geografickými ukazateli, resp. třemi skupinami migračních charakteristik. Výsledky shlukové analýzy počítané podle jednotlivých skupin proměnných prezentujeme vždy ve formě jednoho nebo dvou kartogramů. Ty představují určité „řezy“ procesy shlukování. Při tomto výběru jsme se snažili o optimální rozdělení souboru okresů do jednotlivých shluků především pomocí analýzy ztráty informace. V případě zachycení procesu shlukování dvěma kartogramy, první kartogram znázorňuje shluky okresů v dřívějších, druhý pak v závěrečných fázích shlukování.

¹⁾ Intenzita vystěhování očištěná od vlivu věkové struktury (užita metoda nepřímé standardizace, standardem intenzita migrace v ČR).

²⁾ Rozdíl počtu přistěhovalých a vystěhovalých vztahený ke střednímu stavu obyvatelstva dané územní jednotky.

³⁾ Součet počtu přistěhovalých a vystěhovalých vztahený ke střednímu stavu obyvatelstva dané územní jednotky.

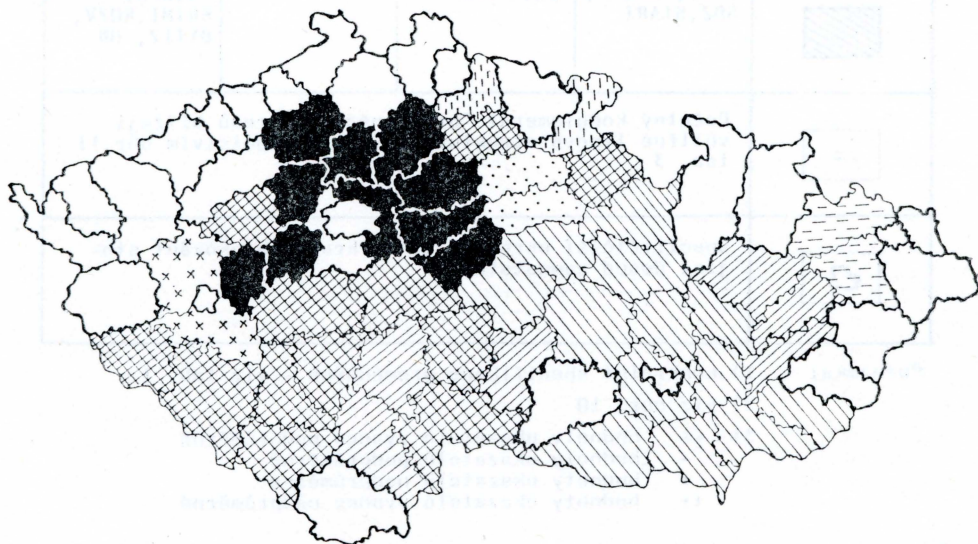
⁴⁾ Podíl salda a obrátu stěhování vyjádřený v %.

3.1. Typologie okresů podle sociálně geografických charakteristik

Regionální diferenciaci sociálně geografické struktury okresů ČR znázorňují kartogramy 10 a 11 a tabulky 2 a 3. Výsledky shlukování na vyšší hladině obecnosti (obr. 10) potvrzují především existenci tří základních, výrazně odlišných typů: 1) velkoměsta Praha, Brno, Plzeň; 2) okresy homogennějšího územně celistvého

Obr. 10 — Typologie okresů na základě podobnosti vybraných ukazatelů charakterizujících geografickou, ekonomickou, sociální a demografickou strukturu, I, počátek 80. let. „Řez“ shlukováním — 67. krok. Specifikace typů — viz Tab. 2.

Obr. 11 — Typologie okresů na základě podobnosti vybraných ukazatelů charakterizujících geografickou, ekonomickou, sociální a demografickou strukturu, II, počátek 80. let. „Řez“ shlukováním — 41. krok. Specifikace typů — viz Tab. 3.

Tab. 2 — Specifikace regionálních typů podle charakteru jejich geografické, ekonomické, sociální a demografické reality, I, počátek 80. let

Typ ²⁾ / Charakteristické znaky ³⁾	— —		—	+	++ ++
	E1 ¹⁾ , DEL UPROD, ZP,			EA, CESI	VS, URB, INTBYT, KRIMI ROZV, BYT12, EXPO, UB, STARI
	E1, CESI, ZP SDZ, STARI,		PLO, VS	EA	DEL, URB, INTBYT KRIMI, ROZV, BYT12, EXPO
			E1, CESI STARI	DEL, URB KRIMI	EA, INTBYT ROZV, UB
	CESI, EXPO, STARI		PLO, SDZ,	EA, KRIMI ZP	E1, DEL, BYT12, UPROD
	E1, PLO, EA, CESI, ZP		STARI	URB, UPROD, EXPO, UB	DEL, KRIMI, BYT12
	CESI, INTBYT, SDZ, STARI		E1, UPROD		EA, URB, KRIMI, ROZV, BYT12, UB
	Početný konglomerát "průměrnější" okresů blížeji vnitřně typově strukturovaný prostřednictvím obr. 11 tab. 3				
	Specifičtější okresy v tomto kroku shlukování sto- jící dosud samostatně				

Poznámka: 1) konkrétní specifikace proměnných - viz tab. 1

2) viz obr. 10

- 3) -- hodnoty ukazatelů vysoce podprůměrné
 - hodnoty ukazatelů podprůměrné
 + hodnoty ukazatelů nadprůměrné
 ++ hodnoty ukazatelů vysoce nadprůměrné

„jádra“; 3) pohraniční okresy na severu, severozápadě a západě republiky včetně Ostravska, Bruntálu a Českého Krumlova. Tento shluk je vnitřně poměrně heterogenní, a proto je na kartogramu 10 rozdělen na několik subregionů (subtypů).

Tab. 3 — Specifikace regionálních typů podle charakteru jejich geografické, ekonomické, sociální a demografické reality, II, počátek 80. let

Charakteristické typ ²⁾ znaky ³⁾	— —	—	+	+ +
		BYT12,SDZ, UBPLO	STARI	PL0,EXPO
	KRIMI ¹⁾	PL0,EA,VS,URB, INTBYT,ROZV, BYT12	CESI,E1, UPROD,SDZ	
	EXPO,	DEL,ROZV	PL0,CESI,ZP, STARI	E1
	VS,URB,BYT12	EA,INTBYT, KRIMI,ROZV, EXPO,UB	E1	PL0,STARI
	BYT12,	UPROD,EXPO	PL0	UB,STARI
	DEL,ZP	E1,KRIMI, UB	CESI,URB, BYT12	EA,VS,SDZ. EXPO
	STARI	EA	DEL,UPROD	BYT12
		DEL	CESI,VS,ZP, SDZ	
	Specifičtější okresy v tomto kroku shlukování stojící dosud samostatně			

Poznámka: 1) konkrétní specifikace proměnných - viz tab.1

2) viz obr. 11

3) -- hodnoty ukazatelů vysoce podprůměrné
 - hodnoty ukazatelů podprůměrné
 + hodnoty ukazatelů nadprůměrné
 ++ hodnoty ukazatelů vysoce nadprůměrné

Městské okresy Praha, Brno a Plzeň, tvořící první skupinu, jsou typické specifickou koncentrací ekonomických aktivit — vysokým podílem osob s vysokoškolským vzděláním, vysokou intenzitou bytové výstavby, nízkým podílem osob pracujících v zemědělství, nižším podílem dělníků, dále problémy v sociálních vztazích i výrazným narušením přírodních složek životního prostředí.

Do druhé skupiny patří většina okresů ČR. Jejich charakteristika bude provedena až na základě kartogramu 11, který zobrazuje podrobnější členění shluku (obr. 11).

Třetí skupinu představují mimo jiné okresy nejzápadnější části republiky – Karlovy Vary a Cheb – s kumulací mnoha negativních jevů (zejména např. vysoká úroveň sociální patologie, nízká střední délka života, nízká intenzita bytové výstavby, avšak s relativně kvalitnějším bytovým fondem a rekreační, ubytovací kapacitou). Ve srovnání s ostatními okresy shluk disponuje relativně mladším obyvatelstvem.

Pro průmyslové oblasti Severočeského hnědouhelného revíru (ale i Ostravska – zejména těžba uhlí, energetika a navazující výroby) je rovněž typické narušení sociálních i přírodních složek životního prostředí. Markantní je vysoký podíl dělníků, nízký zemědělců, relativně vysoký podíl obyvatel jiné než české národnosti, výrazně nadprůměrná intenzita bytové výstavby, byť s rozdílnou kvalitou.

Severočeský pás okresů Děčín, Česká Lípa, Jablonec, Liberec a východočeský Trutnov tvoří jakýsi „přechodný typ“. Dominantní negativní charakteristiky pánevních okresů jsou částečně utlumeny, naopak se např. projevuje rekreační potenciál této oblasti.

Tachov, Český Krumlov a Bruntál tvoří další shluk vyznačující se zvláště nízkou exponovaností (z vnitrorepublikového pohledu), „mladou“, méně českou, zemědělskou a přitom dělnickou populací, jakož i rozporuplnějšími ukazateli sociální patologie i kvality bytového fondu.

Na vyšší hladině podrobnosti zřetelný, plošně rozsáhlý celek tvoří pás jihomoravských a sousedících východočeských okresů (obr. 11). Je charakteristický relativně sociálně patologickou bezproblémovostí, vyšší střední délkou života svého obyvatelstva. Tato populace je též ve srovnání s průměrem více česká, zemědělská. Kvantitativní i kvalitativní ukazatele bytové situace jsou podprůměrné.

Jihočeská skupina okresů vyjma Českého Krumlova, Českých Budějovic a Tábora, avšak včetně Benešova, Příbrami, Klatov a Domažlic, reprezentuje starší, více české, zemědělské obyvatelstvo, žijící v periferní poloze z hlediska přírodních složek životního prostředí v relativně kvalitním území.

Prstenec okresů kolem hlavního města Prahy vyniká zejména vysokou exponovaností a kvalitativní rozporuplností bytového fondu (podprůměrná vybavenost versus nadprůměrná velikost).

Další skupinu okresů představuje oblast tvořená z různých aspektů deprimovanými okresy v okolí města Plzně (okresy Plzeň-jih, Plzeň-sever). Jsou pro ně typická adjektivata – venkovský, zemědělský, starý, periferní, spíše se zanedbaným bytovým fondem, s malým podílem vysokoškolsky vzdělaných atd.

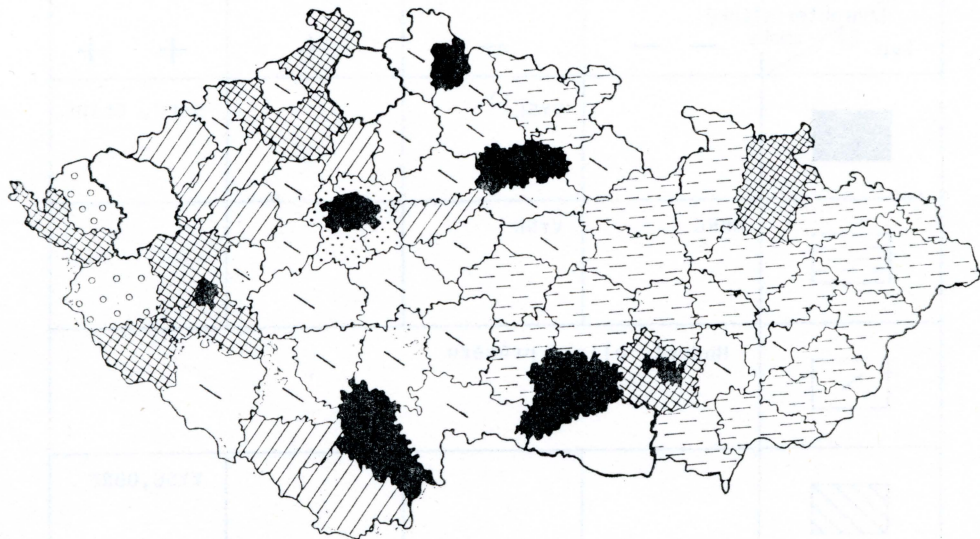
Okresy Sokolov a Ostrava-město představují značně odlišné jednotky nepodobné ostatním ani na poměrně vysoké hladině agregace.

Diferencovaná geografická struktura společnosti je prostředím, vyvolávajícím jak „push“ tak i „pull“ faktory migračních pohybů.

3.2. Typologie okresů z hlediska migrace „celkem“

Můžeme konstatovat, že na základě migračního chování obyvatelstva se tvoří tři typy okresů (obr. 12, tab. 4). Praha a další okresy s dřívějšími krajskými městy (vyjma Ústí n. L. a Ostravy) a okresy Jablonec a Třebíč jsou typické vysokou migrační atraktivitou, tj. v tomto případě nízkou intenzitou vystěhovávání a naopak velmi vysokým kladným migračním saldem i celkovou efektivností migrace. Česká Lípa

není součástí shluku, neboť se od ostatních okresů tohoto shluku liší ještě vyššími hodnotami salda i efektivity migrace. Navíc má extrémně vysoký migrační obrát. Naopak prakticky celá oblast jihozápadních, západních a severozápadních Čech,

Obr. 12 — Typologie okresů na základě podobnosti vybraných ukazatelů migrace celkem (standardizovaného indexu vystěhování celkem, intenzity relativního migračního salda, intenzity relativního migračního obrátu, účinnosti migrace), 1981—1985. „Řez“ shlukováním — 66. krok. Specifikace typů — viz Tab. 4.

prstence okresů kolem Prahy a Brna a některé další pohraniční okresy jsou z hlediska různých ukazatelů v rozličných kombinacích migračně výrazněji ztrátové. Poměrně „migračně neutrální“ homogenní celek jižních a východních Čech a navazující velké části Moravy a Slezska je typický celkově relativně menší intenzitou vystěhování, větší migrační stabilitou svého obyvatelstva. Při podrobnějším členění se tento celek dělí na část českou — „migračně průměrnější“ a moravsko-slezskou s výraznějšími projevy stability. Západní oblast okresů s celkově nepříznivými migračními charakteristikami se dále vnitřně člení do odlišnějších typů. Od Sokolova a Tachova (společně s Karlovými Vary a Znojmem — viz níže), z různých pohledů asi migračně „nejtristnějších“ okresů ČR první poloviny 80. let, přes další skupiny, u nichž jsou již potlačeny některé dílčí negativní migrační projevy. Např. okresy Praha-západ, Praha-východ v zázemí hlavního města se vyznačují vysokou intenzitou vystěhování, vysokou průchodností, však ukazatele salda i účinnosti již nenaznačují negativní migrační chování.

Závěrem zdůrazněme zjištěnou migrační specifickou (ztrátovost) okresů Karlovy Vary a Znojmo.

3.3. Typologie okresů z hlediska migrace věkových skupin

Na vysoké úrovni agregace okresů (70. krok shlukování) vyniká na pozadí poměrně homogenního území republiky s hodnotami blízkými průměru několik extrémů (obr. 13, tab. 5): 1) Městské okresy — Praha, Brno, Plzeň a okres Česká Lípa — jednotky výrazně ziskové z hlediska migrujícího obyvatelstva v ekonomicky

Tab. 4 — Specifikace regionálních typů podle charakteru migrace celkem, 1981—1985

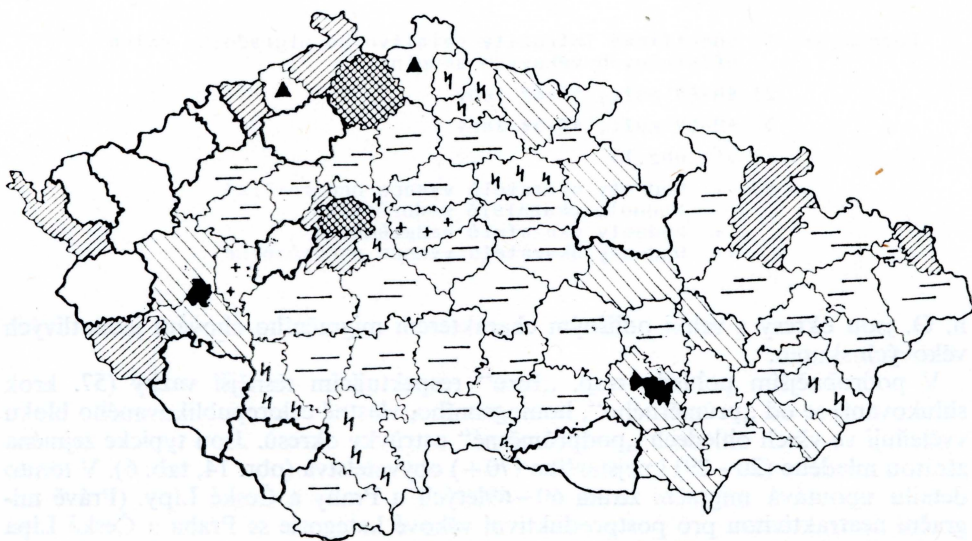
Charakteristické typ 2) znaky	3) — —	—	+	+	+
		VYSC ¹⁾		SALC, UCINC	
	OBRC	VYSC			
	Hodnoty blízké průměru				
				VYSC, OBRC	
				VYSC, OBRC	
	SALC, UCINC			VYSC, OBRC	
	SALC,	UCINC	VYSC		
	Specifičtější okresy v tomto kroku shlukování stojící dosud samostatně				

- Poznámka: 1) VYSC - standardizovaný index vystěhování celkem
 SALC - intenzita relativního migračního salda celkem
 OBRC - intenzita relativního migračního obratu celkem
 UCINC - účinnost (efektivnost) migrace celkem
 2) viz obr. 12
 3) -- hodnoty ukazatelů vysoce podprůměrné
 - hodnoty ukazatelů podprůměrné
 + hodnoty ukazatelů nadprůměrné
 ++ hodnoty ukazatelů vysoce nadprůměrné

aktivním věku stejně jako ve skupině 15–19letých; 2) Heterogenní pás pohraničních okresů západních a severních Čech. Např. Karlovy Vary, Tachov a Most obyvatelstvo všech zkoumaných věkových skupin výrazně ztrácí. Chomutov a Prachatice jsou ztrátové ve skupině 30–39, získkové ve všech ostatních skupinách. 3) Sokolov a Ústí

Obr. 13 — Typologie okresů na základě podobnosti (věkově) specifických intenzit relativního migračního salda (15–19letých, 20–29, 30–39, 40–59, 60–69, 70 a starších), I, 1979–1981. „Řez“ shlukováním — 70. krok. Specifikace typů — viz Tab. 5.

Obr. 14 — Typologie okresů na základě podobnosti (věkově) specifických intenzit relativního migračního salda (15–19letých, 20–29, 30–39, 40–59, 60–69, 70 a starších), II, 1979 až 1981. „Řez“ shlukováním — 57. krok. Specifikace typů — viz Tab. 6.

Tab. 5 — Specifikace regionálních typů z hlediska migrace vybraných věkových skupin, I, 1979—1981

Charakteristické znaky typ ⁴⁾	— —	—	+	+ +
				15-19, 20-29 30-39, 40-59 ³⁾
	15-19 ¹⁾ , 20-29 30-39, 40-59 60-69 ²⁾ , 70+			
		30-39	15-19, 40-59	20-29, 70+
	Hodnoty blízké průměru			
	Specifičtější okresy v tomto kroku shlukování stojící dosud samostatně			

Poznámka: 1) specifické intenzity relativního migračního salda příslušných věkových skupin

2) 60-69 muži, 55-69 ženy

3) 40-59 muži, 40-54 ženy

4) viz obr.13

5) -- hodnoty ukazatelů vysoce podprůměrné

- hodnoty ukazatelů podprůměrné

+ hodnoty ukazatelů nadprůměrné

++ hodnoty ukazatelů vysoce nadprůměrné

n. O. jsou okresy s velmi odlišným charakterem migračního chování jednotlivých věkových skupin.

V podrobnějším pohledu resp. „řezu“ respektujícím těsnější vazby (57. krok shlukování) se od „průměrného“, homogenního, vlastně celorepublikovaného bloku vyčleňují ve všech ohledech „podprůměrné“ ostrůvky okresů. Jsou typické zejména ztrátou mladého (20-29) i nejstaršího (70+) obyvatelstva (obr. 14, tab. 6). V tomto detailu upoutává migrační ztráta 60-69letých u Prahy a České Lípy. (Právě migrační neatraktivitou pro postproduktivní věkové kategorie se Praha a Česká Lípa např. odlišují od Brna a Plzně). Některé pohraniční okresy (Domažlice, Cheb, Teplice, Děčín, Bruntál, Karviná) ztrácejí výrazněji obyvatelstvo ve skupinách 15-19 a 30-69. Naopak např. okresy České Budějovice, Strakonice, Praha-východ,

Tab. 6 — Specifikace regionálních typů z hlediska migrace vybraných věkových skupin, II, 1979—1981

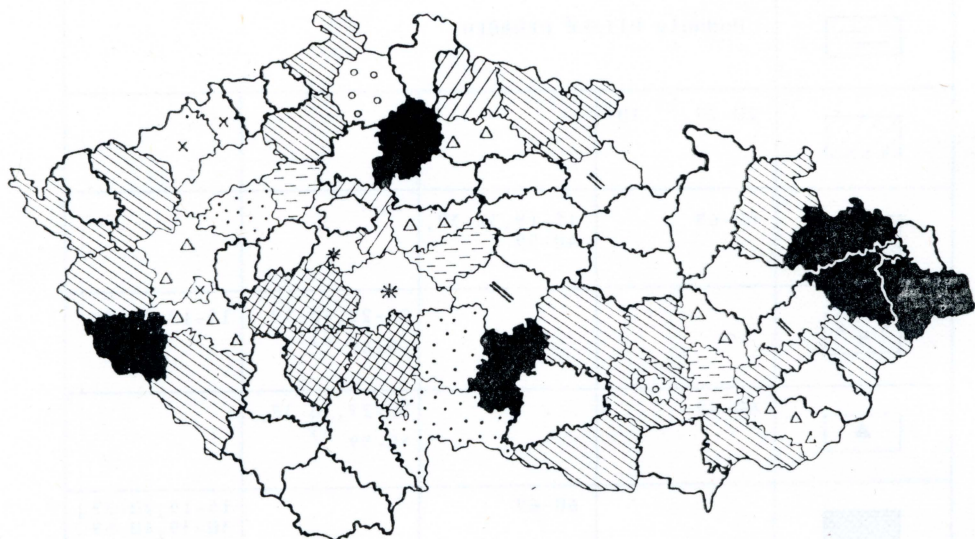
Charakteristické ⁵⁾ typ ⁴⁾ znaky	— —	—	+	+	+
	Hodnoty blízké průměru				
	20-29 ¹⁾ 70+				
	60-69	15-19, 30-39, 40-59			
			20-29, 40-59 60-69 ²⁾	15-19, 30-39	
	60-69		20-29, 30-39, 40-59 ³⁾		
		60-69		15-19, 20-29, 30-39, 40-59	
			70+	15-19, 20-29, 30-39, 40-59 60-69	
		15-19		60-69, 70+	
	Specifičtější okresy. v tomto kroku shlukování dosud stojící samostatně				

- Poznámka: 1) specifické intenzity relativního migračního salda příslušných věkových skupin
 2) 60-69 muži, 55-69 ženy; 3) 40-59 muži, 40-54 ženy
 4) viz obr. 14
 5) -- hodnoty ukazatelů vysoce podprůměrné
 - hodnoty ukazatelů podprůměrné
 + hodnoty ukazatelů nadprůměrné
 ++ hodnoty ukazatelů vysoce nadprůměrné

Jablonec, Semily, Hradec Králové a Zlín mají migrační saldové zisky ve všech pozorovaných věkových skupinách, dominantní pak v kategorii 15—19 a 30—39letých. Ostatní shluky a jejich specifikace viz obr. 14, tab. 6.

3.4. Typologie okresů z hlediska migrace podle důvodů

Obr. 15 a tab. 7 vystihují diferenciaci okresů ČR podle důvodů stěhování. Mimo jiné i skutečnosti uvedené v metodických poznámkách zřejmě způsobily, že zejména v tomto případě je výsledný efekt aplikace metody shlukové analýzy podstatněji limitován (velký počet okresů, které se nepodařilo zařadit do žádného shluku).

Obr. 15 — Typologie okresů na základě podobnosti intenzit relativního migračního salda podle důvodů stěhování (změna pracoviště, přiblížení k pracovišti, učení-studium, zdravotní důvody, sňatek, rozvod, bytové důvody, jiné důvody), 1981–1985. „Řez“ shlukováním — 39. krok. Specifikace typů — viz Tab. 7.

Na této úrovni agregace se také vyčleňuje více malých shluků, skládajících se jen ze dvou či tří okresů. Zdůrazněme specifičnost většiny moravských a některých pohraničních okresů Čech — ztrátové z důvodů stěhování, změna pracoviště, jiné důvody, sňatek, bytové důvody. V širších souvislostech nepřekvapuje téměř ze všech důvodů výrazná atraktivita České Lípy a Brna-města. Pánevni okresy Chomutov, Most a Plzeň-město ztrácejí obyvatelstvo z důvodů zdravotních a jiných, naopak získávají z důvodů ekonomické povahy — změny pracoviště, přiblížení k pracovišti, bytových důvodů i důvodů sňatek a rozvod. Okresy v zázemí velkoměst (Prahy, Plzně, Brna) vyjma Prahy-východ, ale včetně Jičína a Uherského Hradiště jsou typické úbytkem obyvatelstva migrací z důvodů ekonomického charakteru. Domažlice, Mladá Boleslav, Jihlava a většina okresů kolem Ostravy a Karviné jsou migračně atraktivní z důvodů bytových a zdravotních, neatraktivní z jiných důvodů a důvodu změny pracoviště. Dále upoutává (kromě vysoce urbanizovaných okresů) zřetelná migrační atraktivita jihočeských okresů (včetně Příbrami) a okresů Praha-východ a Semily z důvodů změna pracoviště. Prostřednictvím zdravotních důvodů získávají migraci (vyjma Brna a České Lípy) většinou spíše okresy v „klidnějším prostředí“ jihozápadních, jižních a východních Čech, resp. v blízkém zázemí Ostravy a Karviné.

Tab. 7 — Specifikace regionálních typů podle důvodů migrace, 1981—1985

Charakteristické typ 2) znaky 3)				
	— —	—	+	+ +
		PP ¹⁾ , SN, JD	ZD	ZP
			PP, RO	ZP, ZD, SN, BD, JD
			SN, RO, BD	ZP, JD
	JD	ZP	ZD, BD	
		BD		ZP, JD
	ZP	PP, ZD, SN, RO, BD		JD
	ZP, JD	SN, BD		
	JD	ZP, SN, BD	ZP	
		ZP, PP, US, RO, BD		JD
	ZD, JD		ZP, PP, SN, RO, BD	
	ZP		BD	

Poznámka: 1) intenzita relativního migračního salda z důvodů stěhování: ZP - změna pracoviště, PP - přiblížení k pracovišti, US - učení-studium, ZD - zdravotní důvody, SN - sňatek, RO - rozvod, BD - bytové důvody, JD - jiné důvody

2) viz obr. 15

3) -- hodnoty ukazatelů vysoce podprůměrné
- hodnoty ukazatelů podprůměrné
+ hodnoty ukazatelů nadprůměrné
++ hodnoty ukazatelů vysoce nadprůměrné

4. Analýza multifaktorové podmíněnosti migračních procesů

V této části jsme sledovali souvislosti mezi jednotlivými ukazateli migrace a souborem 17 sociálně geografických charakteristik. Používali jsme přitom metodu postupné regrese, pomocí které jsme konstruovali regresní modely a sledovali, jaké proměnné a s jakou váhou do modelů vstupují.

U jednotlivých regresních modelů budeme proto uvádět druhou mocninu korelačního koeficientu, vyjadřujícího procento vysvětlené variability (ukazatel kvality regresního modelu) a standardní regresní koeficienty proměnných, které vstoupily do modelu. Standardní regresní koeficienty vyjadřují váhu jednotlivých proměnných v modelu a naznačují tak jejich individuální přínos. Všechny uváděné výsledky jsou statisticky významné alespoň na 95% hladině spolehlivosti.

4.1. Multifaktorová podmíněnost migrace celkem

Všechny zkonstruované modely mají poměrně dobrou kvalitu, neboť vysvětlují 2/3 až 3/4 celkové variability.

Tab. 8 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro intenzitu relativního migračního salda celkem

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
INTBYT	0,714
UPROD	—0,288
SDZ	0,405
$r^2 = 70,15 \%$	

Intenzita relativního migračního salda celkem jednoznačně nejvíce souvisí s intenzitou bytové výstavby, která samotná vysvětluje více než 50 % celkové variability. Proměnné intenzita bytové výstavby společně s podílem neúplných rodin indikují migrační atraktivitu urbanizovaných prostorů. Tato skutečnost byla ještě podtržena v průběhu regresní analýzy tím, že ve druhém kroku vstupující proměnná střední délka života měla jen nepatrně lepší statistické parametry než proměnná podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. (Střední délka života je sama o sobě složitě podmíněná, tudíž obtížně interpretovatelná, a příliš se proto neosvědčila jako vysvětlující proměnná.)

Tab. 9 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro relativní migrační obrat

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
E1	0,259
EA	0,248
CESI	—0,635
URB	—0,444
INTBYT	0,306
UPROD	—0,547
UB	—0,366
$r^2 = 65,41 \%$	

Tab. 10 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro standardizovanou intenzitu vystěhování celkem

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
EI	0,218
EA	0,270
CESI	—0,643
URB	—0,511
UPROD	—0,534
UB	—0,413
$r^2 = 69,75 \%$	

Do regresní rovnice vysvětlující relativní migrační obrat vstoupilo 7 proměnných, z nichž nejvýznamnější jsou podíl obyvatelstva české národnosti a podíl neúplných rodin. Znaménka u obou proměnných, jakož i kombinace zbývajících, signalizují podmíněnost vysokého migračního obratu nestabilizovaným prostředím, často s vyšším výskytem sociálně patologických jevů. Typickým příkladem tohoto prostředí jsou oblasti v severních a západních Čechách. (Téměř totožný model vysvětluje podmíněnost standardizované intenzity vystěhování, což vzhledem k způsobu jejich výpočtu nepřekvapuje.)

Tab. 11 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro účinnost migrace

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
VS	0,490
INTBYT	0,485
STARI	0,245
$r^2 = 74,35 \%$	

Z modelu charakterizujícího podmíněnost účinnosti migrace (pozitivní vazba na ukazatele intenzity bytové výstavby, podílu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva a indexu stáří) vyplývá dominantní atraktivita velkoměstského klimatu.

4.2. Multifaktorová podmíněnost migrace podle věku

Pro sledování migrace podle věku jsme obyvatelstvo pragmaticky rozčlenili do 6 kategorií.

Faktory (včetně jejich znaménka) vysvětlující migraci 15–19letých jsou prakticky totožné s těmi, které souvisejí s celkovým migračním saldem (intenzita bytové výstavby, podíl neúplných rodin, střední délka života) a opět nepřímo vyjadřují atraktivitu městského prostředí i pro tuto věkovou skupinu.

Přitažlivost vysoce urbanizovaných prostorů kulminuje u migrace 20–29letých. Určujícími faktory se jeví typické atributy hlavních sídelních aglomerací, popřípadě městských regionů ČR 80. let — vysoká intenzita bytové výstavby, jakož i vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva.

U migrace věkové skupiny 30–39 se projevují obdobné tendence, přičemž atraktivita urbanizovaných prostorů je (kromě opět dominující vazby na intenzitu by-

Tab. 12 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro specifické relativní migrační saldo 15—19letých

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
INTBYT	0,556
UPROD	-0,316
SDZ	0,516
$r^2 = 58,9 \%$	

Tab. 13 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro specifické relativní migrační saldo 20—29letých

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
VS	0,433
INTBYT	0,525
$r^2 = 58,20 \%$	

tové výstavby) naznačena i prostřednictvím dalších charakteristik. Skutečnosti zjištěné u migrace 40—59letých (40—54 pro ženy) již tolik nenasvědčují „jednostranné urbánní orientaci“ migračních projevů této skupiny obyvatelstva. Na jedné straně opět převažují explanační proměnné intenzita bytové výstavby a podíl vysokoškoláků, na straně druhé se však objevuje určitá souvislost s kvalitou přírodních složek životního prostředí i s horší vybaveností bytového fondu.

Tab. 14 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro specifické relativní migrační saldo 30—39letých

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
PLO	0,216
CESI	0,299
VS	0,217
URB	0,316
INTBYT	0,384
ROZV	-0,276
SDZ	0,218
UB	0,189
$r^2 = 81,67 \%$	

Tab. 15 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro specifické relativní migrační saldo 40—59letých (v tom 40—54letých žen)

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
EA	-0,214
CESI	0,211
VS	0,520
INTBYT	0,498
BYT12	-0,300
ZP	-0,197
$r^2 = 70,16 \%$	

Významný zlom nastává u věkové skupiny 60–69 (55–59 pro ženy). Podmíněnost migračního procesu u této věkové kategorie se zásadně liší od všech předešlých věkových skupin. Zřejmě je především migrační atraktivita kvalitního životního prostředí ve smyslu přírodních komponent. To ve spojitosti s některými dalšími proměnnými v regresním modelu může také signalizovat „ekologičnost“ migrace této skupiny ve smyslu „útěku z měst do přírody“.

Tab. 16 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro specifické relativní migrační saldo 60–69letých (v tom 55–69letých žen)

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
BYT12	0,411
ZP	–0,555
UB	–0,228
STARI	0,611
$r^2 = 43,44 \%$	

Naopak odlišný trend je možné zaznamenat u věkové skupiny 70letých a starších. Migrace obyvatel této věkové skupiny totiž kromě jiného (např. stěhování rodičů k dětem) úzce souvisí jak s rozmístěním sociálních zařízení, především domovů důchodců a domovů s pečovatelskou službou, tak i s dostupností a kvalitou zdravotnických služeb (viz též Kühnl 1986). V obou případech tedy migranti spíše směřují do měst.

Tab. 17 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro specifické relativní migrační saldo 70letých a starších

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
EA	0,201
BYT12	0,266
DD	0,564
SDZ	–0,190
EXPO	0,196
$r^2 = 56,11 \%$	

4.3. Multifaktorová podmíněnost migrace podle důvodů

Podmíněnost migrační motivace sledujeme na příkladu vybraných důvodů stěhování (bytových, změny pracoviště, zdravotních, rozvodu a jiných důvodů). Zřejmě především díky značné subjektivitě, projevující se při udávání migračních motivů, je vypovídací schopnost modelů (procento vysvětlené variability) nižší než u předchozích dvou skupin regresních rovnic (mezi 40 a 70 %). Druhým pravděpodobným důvodem nižší kvality regresních modelů je již zmíněná nevhodná konstrukce „listku hlášení o stěhování“. I přes tyto skutečnosti jsme přesvědčeni, že výsledky získané v této části mají reálnou podstatu a jsou interpretovatelné, neboť uváděné důvody zpravidla dobře zapadají do obrazu příslušných okresů.

Typickým příkladem jsou bytové důvody migrace, které logicky nejvíce souvisejí s intenzitou bytové výstavby. To ovšem nevylučuje možnou skrytou kumulaci dalších příčin stěhování do této důvodové kategorie.

Tab. 18 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro intenzitu relativního migračního salda z bytových důvodů

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
INTBYT	0,680
SDZ	0,274
EXPO	0,174
$r^2 = 52,97 \%$	

Tab. 19 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro intenzitu relativního migračního salda z důvodů změny pracoviště

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
PLO	0,225
INTBYT	0,691
KRIMI	0,246
ZP	−0,188
SDZ	0,478
$r^2 = 66,30 \%$	

Intenzita bytové výstavby má rovněž dominantní podíl na vysvětlení meziokresní variability důvodu změna pracoviště. Druhou významnou proměnnou vstupující do této rovnice je nejednoznačně podmíněná charakteristika střední délka života (viz kap. 4.1.).

Tab. 20 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro intenzitu relativního migračního salda ze zdravotních důvodů

vysvětlující proměnná	standardní regresní koeficient
VS	0,382
ZP	−0,565
DD	0,458
$r^2 = 50,80 \%$	

Analýza podmíněnosti stěhování ze zdravotních důvodů potvrdila duální charakter této migrační kategorie. Zdravotní důvody stěhování totiž odrážejí jednak atraktivitu okresů s kvalitnějšími přírodními složkami životního prostředí (zejména asi pro mladší postproduktivní skupiny), jednak dokumentují migrační pohyb (zřejmě především obyvatel nejstarší věkové kategorie) do měst se snadno dostupnou a kvalitnější zdravotnickou a sociální péčí. Třetí explanační proměnnou, která potvrzuje výše uvedenou dualitu, je podíl vysokoškolsky vzdělaných. Jednoznačné

odlišení aspektů „ekologického“ a „zdravotně sociálního“ v rámci uváděných zdravotních důvodů je obtížné.

Tab. 21 — Základní charakteristiky regresní rovnice pro intenzitu relativního migračního salda z důvodů rozvod

vysvětlující proměnná		standardní regresní koeficient
URB		0,670
EXPO		−0,232
$r^2 = 41,35 \%$		

Stupeň urbanizace je nejvýznamnější vysvětlující proměnnou u migrace z důvodu rozvod. Je tím znovu potvrzena specifičnost urbanizovaných prostorů z hlediska narušení široce pojímaného sociálního klimatu.

Model, který by dobře vysvětloval meziokresní variabilitu z hlediska „jiných důvodů“, se podle očekávání nepodařilo zkonstruovat. Do regresní rovnice vstoupily dvě proměnné, které však neobjasňují ani třetinu celkové variability, a proto je ani nebudeme uvádět.

5. Závěr

Ve značně generalizovaném pohledu se z hlediska sociálně geografických podmínek okresy rozdělily na dva základní regionální celky: a) relativně homogenní okresy ve vnitrozemí (s výjimkou městských okresů), b) velice heterogenní skupinu okresů v západním a severním pohraničí České republiky.

Za významný výsledek části věnované typologii okresů považujeme až překvapující podobnost typologie z hlediska sociálně geografických charakteristik s typy okresů podle věkové specifických migračních sald (viz obr. 10 a 13). Tato skutečnost naznačuje, že podobnému široce pojatému sociálně geografickému prostředí odpovídá i podobné migrační chování obyvatelstva podle věku.

Typologie okresů podle důvodů stěhování odráží velmi roztržitý obraz regionální struktury a téměř nerespektuje podobnost sociálně geografického prostředí okresů. Není však zřejmé, nakolik je tato skutečnost ovlivněna evidentně subjektivní povahou dat. Tato subjektivita se také negativně promítla do kvality regresních modelů vysvětlujících podmíněnost důvodů stěhování.

Jednoznačně se ukázalo, že nejdůležitějšími proměnnými vysvětlujícími migrační proces (sledovaný podle tří skupin charakteristik) jsou intenzita bytové výstavby a podíl vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva. Tím je na jedné straně potvrzena značná „řízenost“ migračního procesu i výrazná migrační atraktivita urbanizovaných prostorů na straně druhé.

Na základě zkoumání podmíněnosti sald migrace podle věku jsme postihli vývoj změn migračního chování v průběhu života. Zatímco migrační motivace obyvatelstva je v průběhu celého produktivního věku výrazně podmíněna bytovými, resp. ekonomickými faktory (byť jejich význam v jednotlivých věkových skupinách kolísá), v závěru produktivního období se projevuje vztah obyvatelstva ke kvalitě přírodních složek životního prostředí. Tento rys se pak stává dominantním prvkem migrační motivace mladší části postproduktivní věkové skupiny. Výrazně odlišnou podmíněnost migračního chování má věková kategorie 70letých a starších. Migrace

obyvatelstva této věkové skupiny často souvisí s dostupností a kvalitou zařízení sociální a zdravotnické péče.

Příspěvek zachytil relativně stabilní migrační situaci 80. let. Domníváme se, že se může stát vhodným základem pro obdobně zaměřený výzkum v období radikálních společenských změn i po jejich uskutečnění, kdy se pravděpodobně vytvoří nové vzorce migračního chování.

Literatura:

1. ANDRLE, A. - SRB, V.: Úmrtnost obyvatelstva v ČSSR 1980/1981 podle okresů. Demografie, 29, 1987, č. 4, s. 377—378.
2. BLÁŽEK, M.: Hodnocení ekonomické úrovně oblastí v ČSSR. Geografický časopis, 15, 1963, č. 1, s. 30—37.
3. DRBOHLAV, D.: Geografická struktura migrační motivace v ČSR (na příkladu okresů v ČSR v období 1970—1981). (Diplomová práce). Praha, přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy 1983. 115 s.
4. DRBOHLAV, D.: Příspěvek k problematice statistiky důvodů stěhování. Sborník ČSGS, 89, 1984, č. 1, s. 1—14.
5. DZÚROVÁ, D.: Typologie okresů ČSR podle příčin úmrtí. Demografie, 31, 1989, č. 2, s. 128—136.
6. HAMPL, M. - JEŽEK, J. - KÜHNEL, K.: Sociálně geografická regionalizace ČSR. Praha, ČSÚ při ČSAV, přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy 1983. 246 s.
7. HERMANOVÁ, E.: Vybrané vícerozměrné statistické metody v geografii. (Skriptum). Praha, přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy 1991. 133 s.
8. KÜHNEL, K.: Indice de préférence des mouvements migratoires entre les grandes régions de la République socialiste tchécoslovaque et ses changements dans les 25 dernières années. Acta Universitatis Carolinae Geographica, 23, 1998, č. 1, s. 39—55.
9. KÜHNEL, K.: Regional Differentiation of the Age-specific Migration in the Czech Socialist Republic. Acta Universitatis Carolinae Geographica, 21, 1986, č. 1, s. 3—28.
10. KÜHNEL, K.: Selected Aspects of Migration Motivation in the Czech Socialist Republic. Acta Universitatis Carolinae Geographica, 13, 1978, č. 2, s. 3—11.
11. KÜHNEL, K. - PAVLÍK, Z.: Selected Features of Internal Migration in Czechoslovakia, 1950—1978. Acta Universitatis Carolinae Geographica, 16, 1981, č. 2, s. 3—24.
12. NEZDARÍLOVÁ, E. - KÁRA, J.: Analysis of Migration Spatial Structure by Method of Multiple Regression and Correlation. Acta Universitatis Carolinae Geographica, 21, 1986, č. 1, s. 41—55.
13. PAVLÍK, Z.: Tendence stěhování obyvatelstva v Československu v posledních letech. Sborník ČSSZ, 64, 1959, č. 3, s. 324—337.
14. VANĚK, J.: Hodnocení souvislosti mezi migrací obyvatelstva a bytovou výstavbou v ČSR. (Diplomová práce). Praha, přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy 1988. 93 s.
15. VITURKA, M.: Příspěvek k problematice regionální analýzy a syntézy na příkladu okresů ČSR. In: Studia Geographica 81. Brno, GGÚ ČSAV 1983, s. 248—257.
16. Atlas obyvatelstva ČSSR, GGÚ ČSAV, FSÚ 1987.

Summary

A TYPOLOGY AND CONDITIONALITY OF THE INTER-DISTRICT MIGRATION IN THE CZECH REPUBLIC

The article deals with the conditionality of inter-district migration in the Czech republic during the late 70's and early 80's.

In the first part the typology of 76 districts was carried out by the use of cluster analysis according to 17 geographic, economic and social characteristics. This step has already partially enriched the knowledge of the Czech republic regional structure. Basis for analysis of migration has also been prepared.

In the second part, the districts' typology was performed according to several migration

characteristics (e.g. migration balance, turnover, efficiency, particular age groups, stated reasons for migration).

In the last section, it was investigated the relationship between geographic, economic and social characteristics of the districts, and migration by the use of stepwise regression analyses.

Results obtained from the analyses carried out in the first part (typology of districts) allow us to divide districts into two basic groups. The first one consists of relatively homogeneous inland districts, with the exception of several urban districts (Prague, Plzeň, Brno etc.). The second group is made up of west and north Bohemian districts, which are considerably heterogeneous.

Similarity between the results of this typology and those of the typology based on migration characteristic is surprising. The socioeconomic typology of the districts is the most similar to typology of migration balances by age groups (see fig. 10 and 13). This analogy indicates that relatively similar conditions lead to similar behaviour according to age groups.

On the contrary, the districts' typology with respect to the stated reasons for moving does not reflect geographic conditions in the districts. However, the authors cannot be certain to what extent these results have been influenced by the subjectivity of data and by the unsuitable definition of reasons for moving in the official questionnaire. Low reliability of these data is also believed to be the main reason for low quality of regression analysis explaining regional structure of stated reasons for migration.

The main result obtained from the regression analyses is identification of two basic variables which explain the migration pattern: rate of house construction and share of graduates. They confirm a relatively considerable level of the control of migration by the state (construction of flats) and a high attractiveness of urban centres (share of graduates).

Analyses of factors influencing migration in particular age groups have shown change of migration behaviour in the course of life. Migration of people in the productive age is strongly influenced by housing and some other economic factors. At the end of productive age environmental factors gain on significance. Within the group of "younger" pensioners (60–70 years) the environmental factors are dominant. Very different factors influence migration pattern in the next age group (70 and older). Migration of people in this group is often connected with accessibility and quality of health and social cares.

The article captures relatively stable migration situation in the 70's and 80's. The authors believe that this paper could be a suitable basis for similarly oriented research in the period of transition and after it when the new pattern of migration will probably occur.

(Pracoviště autorů: Geografický ústav ČSAV, Na slupi 14, 128 00 Praha 2.)

Došlo do redakce 17. 1. 1992

Lektoroval Václav Gardavský